

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, доцента КАРПЕНКА Миколи Івановича на
дисертацію ДУРАЧ Ольги Анатоліївни
на тему: «Організаційно-правові засади діяльності судів загальної
юрисдикції України в умовах воєнного стану»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань
08 «Право», спеціальність 081 – Право**

Ступінь актуальності обраної теми. Вивчення представленого рукопису дисертаційної роботи Дурач О.А. на тему: «Організаційно-правові засади діяльності судів загальної юрисдикції України в умовах воєнного стану», анотації та наукових праць (7 праць, а саме: 2 розділи у колективних монографіях у зарубіжних виданнях, 3 статті в наукових журналах України категорії «Б», 2 доповіді на науково-практичних конференціях та семінарах) аспірантки дає можливість стверджувати, що авторкою здійснено належний правовий аналіз важливих аспектів організаційно-правових засад діяльності судів загальної юрисдикції України в умовах воєнного стану, де з позицій комплексності та системності розроблено і на цій основі науково обґрунтовано заходи і пропозиції, спрямовані на розробку практично орієнтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства без необхідності масштабних правових трансформацій.

Дисертація являє собою рукопис, що складається із одного тому, який містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, 3 розділи, що містять 8 підрозділів, висновки, список використаних джерел (166 найменувань), додатки загальним обсягом 325 сторінок, з них основний текст – 272 сторінки.

Розбудова європейської правової держави та громадянського суспільства в Україні вимагає викорінення негативних соціальних чинників. Разом з тим, в умовах збройної агресії російської федерації проти України, що розпочалася в 2014 році та загострилася повномасштабним вторгненням у 2022 році, постало питання ефективного функціонування судової системи як гаранта верховенства права, прав і свобод людини та громадянина.

Право на судовий захист є однією з основоположних гарантій у демократичній правовій державі, що визначає не лише характер взаємин між особою і державою, але й рівень розвитку правової культури та цивілізованості суспільства. У статті 55 Основного Закону - Конституції України прямо закріплено, що кожному гарантується право на захист своїх прав і свобод у суді, що фактично встановлює імператив обов'язковості судового механізму захисту прав людини. Зазначена норма є відображенням базових принципів міжнародного права, зокрема статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка закріплює право на справедливий судовий розгляд.

Судова влада, відповідно до статей 124–131 Конституції України, реалізується виключно судами, і її юрисдикція охоплює всі правові спори, що виникають у суспільстві. У цьому контексті суди виконують не лише правозастосовну, а й правозахисну та стабілізаційну функції в системі механізмів державної влади. Особливого значення ці функції набувають в умовах надзвичайних або кризових ситуацій, коли правова система зазнає серйозного навантаження, а забезпечення балансу між публічними інтересами та правами людини вимагає гнучких та ефективних рішень.

З урахуванням вище зазначеного тема наукового дослідження ДУРАЧ Ольги Анатоліївни є актуальною та своєчасною.

До того ж актуальність роботи підкреслюється і тим, що *обрана тема відповідає загальнодержавним та відомчим пріоритетам* щодо забезпечення національної безпеки України та забезпечення дотримання основних принципів демократичної, правової держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію підготовлено в рамках науково-дослідної роботи Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» «Теоретичні та організаційно-правові засади становлення системи військової юстиції та розвитку законодавства у сфері оборони України» (2023–2027 рр., № 0123U100417), спрямованої на розроблення збалансованої моделі

правосуддя в умовах воєнного стану, яка поєднує потреби оборони з гарантіями конституційних прав.

Тематика дисертації відповідає пріоритетним напрямам наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки (п. 1.11. Правове забезпечення у сфері національної безпеки та оборони) та Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (п. 1 ст. 3 національна безпека і оборона).

Авторкою вірно визначена мета дослідження, якою є пошук та розкриття основних аспектів, проблемних питань, колізійних ситуацій організаційно-правового забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції під час воєнного стану, напрацювання шляхів їх вирішення, у тому числі за допомогою запропонованих змін до нормативно-правових актів, що стосуються зазначеного предмету дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність не викликає заперечень. Зі змісту дисертації вбачається, що авторка дотримується обраної методології. Робота характеризується системним підходом до предмета дослідження. Відзначається вміле використання аспіранткою законодавчих актів держави, аналітичних та статистичних відомостей; відомча та державна статистична інформація за різні часові періоди, статистичні аналітичні дані; інформативна аналітика, яка висвітлена в бюлетенях, оглядах, наказах та інформаційних листах Міністерства юстиції України, Державної судової адміністрації України.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом законодавчих та підзаконних правових актів України та інших держав щодо організації діяльності судів загальної юрисдикції в умовах особливих правових режимів.

Науково-теоретична основа дослідження включає роботи науковців, присвячені висвітленню окремих питань міжнародного права, права національної безпеки, конституційно-правових, адміністративно-правових, процесуальних та

інших аспектів діяльності судів загальної юрисдикції в умовах особливих правових режимів (воєнного, надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації), а також роботи фахівців у галузі адміністративного, кримінального судочинства та інших наук.

Емпіричною базою дослідження є дані судової практики та організації роботи національних судів, головним чином тих, які розташовані на прифронтових територіях, звіти, доповіді, аналітичні записки органів державної влади, матеріали судових рішень, довідкові видання та ін.

Нормативну основу дисертації склали Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Кодекс законів про працю України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, відомчі нормативно-правові акти, які охоплюють предмет дослідження.

Заслужовує на увагу критичність аналізу наукових позицій вчених, чинних законодавчих актів України та досвіду окремих країн світу для посилення формулювання авторських пропозицій стосовно удосконалення законодавства в частині, що стосується діяльності судів в умовах особливих правових режимів.

Наукова новизна положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Проведений аналіз запропонованої роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження авторці вдалося вирішити поставлені завдання та отримати нові результати.

Так, привертає увагу проведений авторкою аналіз наукових та правових джерел, яким запропоновано:

- авторські дефініції: «дистанційна організація роботи суду», «простій суду», «тимчасова зміна релокації суду»;

- модель дистанційної організації роботи суду як виключного механізму правосуддя в умовах воєнного стану;
- організаційно-правові механізми запровадження цифрового формату правосуддя для забезпечення його безпеки та безперервності;
- модель відновлення військових судів як окремої гілки в системі судів загальної юрисдикції;
- організаційно-правові механізми формування спеціальних трибуналів на базі військових судів для розгляду міжнародних злочинів.

О.А. Дурач належним чином проаналізовано і запропоновано удосконалити:

- організаційно-теоретичні моделі діяльності судів під час воєнного стану (ротація підсудності, релокація, дистанційність);
- процедури роботи суду при обмеженому доступі до приміщень (відеотрансляції, евакуація, онлайн-прийоми);
- положення законодавства (Закон про судоустрій і статус суддів, процесуальні кодекси) щодо організації роботи судів;
- критерії цифрової трансформації судової влади (безпека, доступність, захист даних, інфраструктура);
- застосування ст. 60-2 КЗпП «Дистанційна робота» до судової системи.

Заслуговує на схвалення позиція авторки щодо:

- твердження про недостатність наявних механізмів правосуддя у воєнний час;
- визнання повільної адаптації національного законодавства до викликів особливих правових режимів;
- ідеї неоднорідності міжнародного досвіду судочинства в умовах надзвичайного стану;
- ролі науково-технічного прогресу в ефективності судової діяльності під час війни;
- необхідності законодавчого визначення окремих понять міжнародних злочинів;

- концепції військових судів як постійної спеціалізованої юрисдикції з триланковою структурою.

Оцінка структури та змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Структура наукової роботи характеризується логічною упорядкованістю, послідовністю викладення матеріалу, що відображає тему дослідження.

Об'єкт і предмет дослідження чітко визначені, отримані результати відзначаються науковою новизною.

Для досягнення поставної мети авторка узагальнила сучасний стан дослідження та зарубіжний досвід окремих держав щодо організаційно-правових засад діяльності судів в умовах особливих правових режимів, а також, окреслила проблемні питання, сформулювавши шляхи їх вирішення.

Слід відзначити, що науковий стиль викладення тексту роботи та її оформлення не викликають зауважень. Дисертація у цілому є свідченням вільної орієнтації авторки в галузі конституційного, адміністративного, процесуального права, обізнаності у науковій літературі, а також законодавстві, що має безпосереднє відношення до теми дисертаційного дослідження.

Теоретичні висновки та практичні пропозиції базуються на достатньому науковому рівні, що свідчать про високий ступінь наукової кваліфікації ДУРАЧ О.А.

Наукові результати дисертації достатньо апробовані. Основні положення висвітлені у 7 працях, а саме: 2 розділи у колективних монографіях у зарубіжних виданнях, 3 статті в наукових журналах України категорії «Б», 2 доповіді на науково-практичних конференціях та семінарах.

Слід відзначити, що презентовані наукові праці є достатніми для наукового обґрунтування запропонованих авторкою положень як нових, висвітленню окреслених наукових проблем та формулюванню шляхів їх логічного вирішення.

За змістом, формою та об'ємом вказані напрацювання повною мірою відповідають вимогам МОН, які висуваються до праць такого ґатунку та відображають змістовні положення отриманих результатів.

У цілому, аналіз змісту дисертації, наукових праць, опублікованих за темою дослідження, використаних джерел, ступінь обґрунтованості отриманих результатів, дозволяє стверджувати, що рецензована робота Дурач О.А. є кваліфікаційною науковою працею, що виконана особисто, у якій авторці вдалось досягти поставленої мети.

Оформлення дисертаційної роботи здійснено відповідно до встановлених вимог і стандартів.

Значення дисертаційної роботи для науки і практики та можливі шляхи використання результатів дослідження.

Дисертаційна робота Дурач О.А. з урахуванням актуальності дослідженої проблематики, обґрунтованості наукових результатів, результатів їх впроваджень у практичну діяльність є свідченням вагомого значення та важливості отриманих результатів для науки конституційного, адміністративного, кримінального процесуального права в частині, що стосується законодавства щодо організаційно-правових засад діяльності судів загальної юрисдикції України в умовах воєнного стану.

Отримані в дисертації теоретичні та практичні узагальнення дозволяють об'єктивно оцінити стан правового регулювання та організаційно-правових засад діяльності судів загальної юрисдикції України в умовах воєнного стану, звернути увагу на проблемні питання діяльності даних судів, а також на ключові напрямки та можливість адаптації законодавства, яке прийнято та застосовувалось у мирний час, до умов воєнного стану, у тому числі з точки зору міжнародних стандартів, та пропонує шляхи розв'язання важливих задач, поставлених перед судами загальної юрисдикції України в умовах воєнного стану.

Викладені в дисертації теоретичні узагальнення, практичні пропозиції та висновки мають важливе прикладне значення для функціонування судової влади України в умовах воєнного стану.

Вони дозволяють:

об'єктивно оцінити стан правового регулювання та організаційної спроможності судів загальної юрисдикції України в умовах кризових ситуацій, зокрема під час збройного конфлікту;

виявити проблемні аспекти чинного законодавства, що унеможлиблюють або ускладнюють безперервне здійснення правосуддя в умовах загрози для національної безпеки;

адаптувати положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів», процесуальних кодексів та інших нормативних актів до умов воєнного часу, із урахуванням міжнародних стандартів прав людини та європейських принципів здійснення правосуддя;

використати авторські рекомендації у нормотворчій діяльності - зокрема для розробки змін до законодавства щодо цифровізації судочинства, запровадження дистанційної роботи судів, визначення механізмів релокації судів та відновлення військових судів;

підвищити організаційну гнучкість судової системи, запроваджуючи альтернативні моделі функціонування судів, які дозволяють забезпечити доступ до правосуддя навіть в умовах воєнних дій;

застосовувати результати дисертації в практичній діяльності органів судової влади, Державної судової адміністрації України, Вищої ради правосуддя, профільних комітетів Верховної Ради України.

Окремі положення дисертації можуть бути використані при розробці навчальних курсів, тренінгів, програм підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату суду, зокрема в Національній школі суддів України.

Проведений аналіз змісту дисертаційної роботи дає можливість засвідчити, що проведене дослідження є самостійним, його актуальність та науковий рівень не викликає жодних заперечень, отримані результати мають суттєве теоретичне та практичне значення.

Викладене вище є підставою для загальної позитивної оцінки дисертації **ДУРАЧ Ольги Анатоліївни** на тему «Організаційно-правові засади діяльності судів загальної юрисдикції України в умовах воєнного стану» як самостійного

наукового дослідження з актуальної та важливої для науки, практики, особливо в умовах сьогодення забезпечення захисту прав і свобод громадян, здійснення правосуддя на прифронтових територіях, у військовій сфері.

Проте, наголошуючи на позитивних аспектах дослідження, вважаємо за необхідне висловити **певні зауваження, вказати на дискусійні моменти, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення авторкою під час публічного захисту**, зокрема: аналізуючи особливі правові режими О.А. Дурач залишила поза увагою поняття особливого періоду та як він співвідноситься з правовим режимом воєнного стану.

Аргументуючи необхідність відновлення військових судів в Україні, дисертантка не конкретизує, яким має бути склад військового суду, чи міг би він застосовувати особливі порядки провадження в суді першої інстанції, зокрема здійснювати розгляд кримінальних проваджень в суді присяжних під час дії особливого періоду, хто б іг би виконувати обов'язки присяжних.

Водночас висловлені пропозиції та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи, оскільки вони, на нашу думку, не торкаються основних концептуальних положень дисертації, мають дискусійний і рекомендаційний характер та можуть бути враховані авторкою у майбутніх наукових дослідженнях.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що дисертація **ДУРАЧ Ольги Анатоліївни на тему: «ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»** є самостійною завершеною кваліфікованою науковою роботою, яка містить нові науково обґрунтовані результати в галузі конституційного, адміністративного, процесуального права, що мають істотне науково-теоретичне та практичне значення.

Анотація дисертації повністю відповідає її змісту.

Опубліковані авторкою наукові праці повною мірою розкривають основний зміст роботи. Робота пройшла належну апробацію.

Дисертація виконана на належному науковому рівні і повністю відповідає вимогам, які встановлені до кваліфікованих наукових робіт, які подаються з метою присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 – «Право», відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її авторка – **ДУРАЧ Ольга Анатоліївна** заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Рецензент –

Головний науковий співробітник наукової лабораторії
військового права та міжнародного гуманітарного права
наукового центру національної безпеки і права
Державної наукової установи «Інститут інформації,
безпеки і права Національної академії правових наук України»,
доктор юридичних наук, доцент

Микола КАРПЕНКО

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Помічник директора (по кадрам)
Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
НАПрН України»

